

С. П. Кожушко, Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Кожушко С. П.

Компетентісний підхід як методологія професійної підготовки майбутніх фахівців комерційної діяльності до професійної взаємодії.

У статті розкрито теоретичні засади компетентісного підходу як методології професійної підготовки майбутніх фахівців комерційної діяльності до професійної взаємодії. Показано, що поняття „компетентність” є доволі складним і багатозначним, проаналізовано різні погляди на сутність цього феномену. Акцентовано увагу на підходах зарубіжних і вітчизняних науковців до визначення ключових компетенцій фахівця. Такі компетентності сприяють досягненню успіхів у житті, підвищенню якості суспільних інститутів; відповідають різноманітним сферам життя. Розкрито сутність професійної компетентності як якісної характеристики рівня оволодіння особистістю її професійною діяльністю. Наведено авторське розуміння сутності компетентності у здійсненні професійної взаємодії – інтегрального особистісного утворення, що забезпечує ефективність здійснення професійної взаємодії в системі професійних відносин і передбачає усвідомлене розуміння цінності професійної взаємодії для діяльності комерсанта, необхідності пізнання самого себе як суб’єкта взаємодії (власних переваг і недоліків), опанування культурою, етичними нормами й технологіями взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп’ютерної комунікації, здійснення експертизи власних дій і прийнятих рішень.

Ключові слова: компетентність, компетентісний підхід, професійна компетентність, компетентність у здійсненні професійної взаємодії.

Кожушко С. П.

Компетентностный подход как методология профессиональной подготовки будущих специалистов коммерческой деятельности к профессиональному взаимодействию.

В статье раскрыты теоретические основы компетентностного подхода как методологии профессиональной подготовки будущих специалистов в сфере коммерческой деятельности к их профессиональному взаимодействию. Показано, что понятие „компетентность” является достаточно сложным и многозначным, также проанализированы различные взгляды на суть данного

феномена. Акцентується увага на підходах зарубіжних і вітчизняних учених к визначенню ключових компетенцій спеціаліста. Дані компетенції содейують досягненню життєвих успіхів, підвищенню якості вітчизняних інститутів, відповідають різним сферам життя. Розкрито сутність професійної компетентності як якісної характеристики рівня володіння особою її професійною діяльністю. Дано авторське розуміння сутності компетентності в процесі здійснення професійного взаємодія – інтегрального особистісного освіти, забезпечуючого ефективність здійснення професійного взаємодія в системі професійних відносин і передбачаючого свідоме розуміння цінності професійного взаємодія для діяльності комерсанта, необхідності розуміння самого себе як суб'єкта взаємодія (особистісні переваги і недоліки), володіння культурною і етичними нормами і технологіями взаємодія засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних дій і прийнятих рішень.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, компетентність в здійсненні професійного взаємодія.

Умови сьогодення й особливості суспільного життя ставлять жорсткі вимоги до компетентності, професіоналізму, поведінки, культури взаємодія майбутніх фахівців з комерційної діяльності, а тому й до їхньої професійної та особистісної підготовки в системі вищої школи. Суспільству потрібен фахівець з комерційної діяльності, компетентний у здійсненні професійної взаємодія, який ставиться до неї як до особистісної цінності, володіє культурою й технологіями взаємодія, майстерно використовує вербальні, невербальні й комп'ютерні засоби комунікації, уміє долати бар'єри взаємодія, спрямований на оновлення власного досвіду професійної взаємодія. Підготовка таких фахівців не може бути здійснена без орієнтації на компетентнісний підхід.

Засновником компетентнісного підходу був ще Аристотель, який вивчав можливості стану людини. Стан позначали грецьким „atepe” – сила, яка розвивалася й удосконалювалася настільки, що ставала характерною рисою особистості [3, с. 155]. Історію питання компетентностей викладено багатьма науковцями (Н. Євдокімова, Я. Єпугаєв, І. Зимня, Т. Ісаєва, З. Малькова, Д. Цодікова та ін.). Вони дослідили становлення поняття „компетентність”,

визначили його сутність, окреслили підходи до вивчення та впровадження, що в подальшому дало змогу вченим розкрити методологічну сутність компетентнісного підходу.

Питання застосування компетентнісного підходу ґрунтовно розглянуто в роботах В. Вербицького, Г. Зайчука, Е. Зеєра, І. Зимньої, Д. Заводчикова, Н. Мурованої, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустового, М. Сосніна, Н. Табачук, М. Філатова, А. Хуторського, Ю. Швалба та ін. Водночас дослідники акцентують увагу переважно на визначенні універсального або специфічно-професійного набору компетентностей, уточненні їхньої сутності, професійно-особистісних компетентностях сучасних фахівців різних галузей та ін.

Мета статті – розкрити засади компетентнісного підходу як методології професійної підготовки майбутніх фахівців комерційної діяльності до професійної взаємодії.

Для визначення вагомості компетентнісного підходу як одного з провідних напрямів удосконалення національної системи освіти важливою є інформація, наведена В. Олійником. Науковець зазначив, що, як свідчить статистика, щорічно оновлюється 5 % теоретичних і 20 % професійних знань. Зокрема, у США встановлено відповідну одиницю вимірювання „старіння” знань фахівців – „період напіврозпаду компетентності” – час, коли з моменту закінчення вишу внаслідок появи нової науково-прикладної інформації компетентність фахівця знижується на 50 % [9]. Зазначені відомості переконують у тому, що традиційна орієнтація процесу підготовки майбутніх фахівців на передачу необхідних для майбутньої професійної діяльності знань від викладача до студента стає утопічною. У таких умовах передусім необхідно сформулювати в студента вміння здобувати знання, тобто майбутні фахівці повинні вміти в будь-який момент знайти й відібрати потрібні знання з усього розмаїття інформації.

На думку С. Клепко та Є. Огарьова, „компетенізація освіти” експлікується як зміщення акценту з накопичування нормативно-визначених знань, умінь і навичок до розвитку в студентів здатності практично діяти,

застосовувати навички й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [18, с. 23]; орієнтація освіти на „вихід”, який не може бути зведений до набору елементарних знань, умінь і навичок [5, с. 131 – 132].

Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття „компетентність” є доволі складним і багатозначним, викликає широкі дискусії в науковому світі.

У тлумачному словнику С. Ожегова поняття „компетентність” подано як ознаку слова „компетентний”, тобто „обізнаний, авторитетний у якійсь галузі; який володіє компетенцією” [8, с. 289].

Великий тлумачний словник української мови подає таку дефініцію терміна компетентний: „1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий. 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний” [1, с. 560].

Укладачі психологічної енциклопедії, розглядаючи компетентність, приділяють увагу трьом аспектам: перший стосується ступеня оволодіння необхідними вміннями й навичками; другий – юридичної відповідності; третій – питання, чи достатньо досвідченим є той або той фахівець для того, щоби займатися професійною діяльністю. Зазначено, що поняття компетентність не є однозначним, оскільки не визначає точного ступеня майстерності. Цей термін можна використовувати для визначення мінімального, прийняттого, оптимального або найвищого рівня кваліфікації. Автори підкреслюють, що коли йдеться про компетентність у професії, то їй складно дати чітку характеристику [11].

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне розглядати компетентність як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дає змогу особистості ефективно діяти або виконувати функції, спрямовані на досягнення стандартів у професійній галузі чи конкретній діяльності [4, с. 8 – 9]. Таке визначення доволі повно відповідає специфіці роботи сучасного фахівця з комерційної діяльності.

Проблеми, пов'язані з появою компетентісно орієнтованої освіти, останніми десятиліттями вивчають відомі міжнародні організації, що працюють у галузі освіти: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), Міжнародний департамент стандартів та ін. [4, с. 7].

Так, представники Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) визначили три категорії ключових компетентностей з позиції інтегративного підходу: *автономна дія* (здатність захищатися й піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, діяти з позиції громадянина, члена родини, споживача тощо; складати та реалізовувати плани й особистісні проекти, діяти в широкому контексті, тобто усвідомлювати особливості функціонування різних систем (контекстів), власну позицію в них); *інтерактивне використання засобів* (здатність застосовувати мову, символіку й тексти, які дають змогу взаємодіяти з іншими, використовувати знання та інформаційну грамотність); *уміння функціонувати в гетерогенних групах* (здатність успішно взаємодіяти з іншими, співпрацювати, конструктивно вирішувати конфлікти), якого досягають у процесі полікультурного виховання. Слід зазначити, що саме ця організація спрямовує свою діяльність на проблему впровадження ключових компетентностей у зміст освіти.

Особливого значення в організації професійної освіти представників Європейського співтовариства надають п'ятьом ключовим компетенціям: *соціальної* (здатність взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення й брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур і релігій, прояв зв'язку особистих інтересів з потребами підприємства й суспільства); *комунікативної* (визначає володіння технологіями спілкування, усного й писемного спілкування різними мовами, зокрема й комп'ютерного програмування та спілкування через Інтернет); *соціально-інформаційної* (характеризує володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та критичне ставлення до соціальної інформації, яку поширюють засоби масової інформації); *когнітивної* (готовність постійно підвищувати освітній рівень,

потреба в актуалізації й реалізації власного особистісного потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння, саморозвиватися); *спеціальній* (самостійне виконання професійних дій, оцінки результатів власної праці) [6].

У рамках проекту ПРООН „Освітня політика та освіта «рівний – рівному»” українські педагоги визначили такі ключові компетентності: уміння вчитися, громадянська, підприємницька, соціальна, загальнокультурна, здоров’язберігаюча компетентності, компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій [4, с. 86 – 90].

Ключовими компетентностями для Спільноти в Європейській довідковій рамковій структурі для навчання протягом життя (2006 р.) названо такі: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність та базові компетентності в галузі науки й техніки; цифрова обчислювальна компетентність; уміння вчитися; соціальна компетентність і громадянська компетентність; ініціативність і підприємливість; культурна освіченість і виразність.

Отже, на думку зарубіжних науковців, виділені ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності сприяють досягненню успіхів у житті, підвищенню якості суспільних інститутів; відповідають різноманітним сферам життя. Уважаємо, що кожна з цих компетентностей передбачає володіння засобами комунікації, технологіями взаємодії.

Системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів відображено в положеннях Національної рамки кваліфікацій України, яку створено з метою: введення європейських стандартів і принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців; забезпечення гармонізації норм законодавства в галузі освіти та соціально-трудових відносин; сприяння національному й міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг і ринку праці. У цьому документі названо такі компетентності:

– інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності;

– компетентність/компетентності – здатність особи виконувати конкретний вид діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості;

– результати навчання – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які здобуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання [10].

Отже, розглядаючи професійну підготовку фахівців з комерційної діяльності до здійснення професійної взаємодії з позицій компетентнісного підходу, доходимо висновку, що її результатом є сформована компетентність у здійсненні професійної взаємодії, яку здобула та здатна продемонструвати особа після завершення навчання в межах конкретної спеціальності.

Протягом останніх років на теренах України зростає активність у дослідженні компетентнісних моделей фахівців, сутності та структури професійної компетентності майбутніх фахівців, шляхів її формування (Н. Бібік, Л. Ващенко, Р. Гуріна, Н. Євдокимова, С. Клепко, Л. Мединська, О. Овчарук, О. Пехота, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, В. Стрельніков, Л. Тархан, І. Чемерис та ін.).

Професійну компетентність визначають як якісну характеристику рівня оволодіння особистістю її професійною діяльністю, яка передбачає: усвідомлення власних спонукань до цієї діяльності (потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, уявлень про власні соціальні ролі); оцінювання своїх особистісних властивостей і якостей як фахівця (професійних знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей); регулювання на цій основі власного професійного становлення.

Як стверджують Т. Рогова й Н. Волкова, професійна компетентність є багатоаспектним утворенням, змінюється відповідно до процесів, які

відбуваються в освіті й суспільстві [2, с. 29]; багатофакторним утворенням, що уможлиблює успішне здійснення професійної діяльності [12, с. 18].

На нашу думку, компетентність у здійсненні професійної взаємодії – це не просто здатність особистості чи її стан, наявність у неї достатніх знань, умінь і навичок у сфері функціонування мови й мовлення, засобів комунікації, зокрема вербальних, невербальних, комп'ютерних; володіння нормами, моделями, технологіями взаємодії, без яких, безперечно, не відбудеться професійна взаємодія. Це поняття набагато ширше й специфічніше. Як інтегральне особистісне утворення воно забезпечує ефективність здійснення професійної взаємодії в системі професійних відносин і передбачає усвідомлене розуміння цінності професійної взаємодії для діяльності комерсанта, необхідності пізнання самого себе як суб'єкта взаємодії (власних переваг і недоліків), опанування культурою, етичними нормами й технологіями взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних дій і прийнятих рішень.

Компетентність майбутнього фахівця у здійсненні професійної взаємодії є результатом взаємодії професійної та особистісної структур, формування яких відбувається у взаємозв'язку та з урахуванням умов як професійної підготовки, так і майбутньої професійної діяльності.

Щодо формування компетентності важливими є погляди Л. Тархан, Г. Сорокіної та ін. Л. Тархан зазначає, що компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу згідно з результатами освіти: у навчальну програму або курс спочатку закладають виразні й зіставні параметри опису (дескриптори) того, що студент знатиме й умітиме „на виході” [14]. Формування компетентності, на думку Г. Сорокіної, є можливим, якщо фахівець на всіх етапах становлення в навчальному процесі й у подальшій професійній діяльності постає як самоорганізований суб'єкт свідомого вибору. Отже, мета формування професійних компетентностей має стати для студента особистісно ціннісною, внутрішньою проблемою. „Адже для того, щоби по-справжньому

включитися в діяльність, необхідно, щоб завдання, які постають перед людиною в цьому процесі, стали зрозумілими та внутрішньо прийнятними” [13].

Ці напрацювання науковців ми враховували, організовуючи процес підготовки майбутніх фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії, що спирається на компетентнісний підхід, за якого сформована в майбутнього фахівця з комерційної діяльності компетентність у здійсненні професійної взаємодії зумовлює рівень його професійної підготовки, оскільки такого фахівця вирізняє здатність з-поміж розмаїття рішень, технологій обрати найоптимальніші, ефективно уникнути бар’єрів або подолати їх, підвищити ефективність процесу професійної взаємодії; ця компетентність передбачає постійне оновлення знань, оволодіння новою інформацією, формування умінь відповідно до змін у суспільстві для успішного вирішення професійних завдань.

Застосування такого підходу створює передумови для глибинного розуміння й осягнення сутності зазначеного феномену та ефективного обґрунтування науково-методичних засад його формування в студентів вишів як стратегічного напрямку їхньої підготовки.

Висвітлені в статті позиції щодо компетентнісного підходу стали засадничими для моделювання процесу формування в студентів компетентності в здійсненні професійної взаємодії, розробки науково-методичного забезпечення зазначеного процесу.

Література

1. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.
2. **Волкова Н. П.** Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
3. **Енциклопедія** освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. **Компетентнісний** підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

5. **Клепко С. Ф.** Філософія освіти в європейському контексті : монографія / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОППО, 2006. – 328 с.

6. **Іванюк І. В.** Оцінювання освітніх проектів та програм : навч. посіб. / І. В. Іванюк. – К. : Таксон, 2004. – 208 с.

7. **Огарев Е. И.** Компетентность образования : соц. аспекты / Евгений Иванович Огарев. – СПб. : Изд-во РАО ИОВ, 1995. – 39 с.

8. **Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеол. выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

9. **Олійник В. В.** Освіта впродовж життя: як і чому вчити дорослих [Електронний ресурс] / В. В. Олійник. – Режим доступу : <http://www.apsu.org.ua/ua/information/press/956784>.

10. **Про затвердження** Національної рамки кваліфікацій України : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

11. **Психологическая** энциклопедия / под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 1096 с.

12. **Рогова Т. В.** Розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителя : метод. аспект / Т. В. Рогова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. – Вип. 21. – Х., 2004. – С. 197 – 206.

13. **Сорокіна Г.** Формування функціональних компетентностей майбутніх фахівців зв'язку / Г. Сорокіна // Вища освіта. – 2009. – № 12. – С. 34 – 39.

14. **Тархан Л.** Компетентнісний підхід як інновація в навчанні майбутніх інженерів-педагогів / Л. Тархан // Вища шк. – 2010. – № 3/4. – С. 82 – 89.

Kozhushko S. P.

Competence-based approach as a methodology of professional preparation of future specialists in commercial activity for their professional interaction.

The article reveals theoretical foundations of competence-based approach as a methodology in professional preparation of future specialists in commercial activity for their professional interaction. It is shown that “competence” is rather complicated

and polysemantic notion. The article also contains the results of the analysis of different view-points on the essence of this phenomenon. Special emphasis is made on the approaches of foreign and domestic researches to the determination of specialist's key competences, which contribute to the achievement of life success, quality of public institutions, correspond to different spheres of life. The author discloses the essence of professional competence as qualitative description of professional activity skill level demonstrated by a person. The author gives her own understanding of competence essence, demonstrated in the course of professional interaction as an integral personal accomplishments which guarantee the effectiveness of professional interaction in the system of professional relations and assume conscious understanding of the value of professional interaction for the activity of any businessman as well as the necessity of personal self-cognition as a subject of interaction (personal advantages and disadvantages); they also assume mastering cultural and ethic norms, communication technologies by means of verbal, non-verbal and computer communications as well as performing expertise of his or her own performance and decisions.

Key words: competence, competence-based approach, professional competence, competence in performing professional interaction.

Відомості про автора

Кожушко Світлана Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики професійної взаємодії, методики викладання іноземних мов.